

THEORIEBOEK NIVEAU 4

Gespecialiseerd pedagogisch medewerker PW Deel A

MBO

TRAJECT
WELZIJN

PEDAGOGISCH WERK

Gespecialiseerd pedagogisch medewerker PW

NIVEAU 4

THEORIEBOEK NIVEAU 4

Gespecialiseerd pedagogisch medewerker PW

J. DE BAS

M. BASELER

A. VAN BEURDEN

I.M. DE JONGE

R.F.M. VAN MIDDE

A.C. VERHOEF

Onder redactie van:

M.H.A.J. GLOUDEMANS

R.F.M. VAN MIDDE

**TRAJECT
WELZIJN**

PEDAGOGISCH WERK

Colofon

Auteurs

J. de Bas
M. Baseler
A. van Beurden
I.M. de Jonge
R.F.M. van Midde
A.C. Verhoef

Redactie

M.H.A.J. Gloudemans
R.F.M. van Midde

Met medewerking van:

Kind & Co
Sandra Groenendijk, Nieuwegein
Niels Kemper, Almere (Montris Kinderopvang)

Vormgeving binnenwerk en omslag

Studio Fraaj, Rotterdam

Fotografie omslag

Mathilde Karrèr

Opmaak

Imago Mediabuilders, Amersfoort

Over ThiemeMeulenhoff

ThiemeMeulenhoff ontwikkelt zich van educatieve uitgeverij tot een learning design company. We brengen content, leerontwerp en technologie samen. Met onze groeiende expertise, ervaring en leeroplossingen zijn we een partner voor scholen bij het vernieuwen en verbeteren van onderwijs. Zo kunnen we samen beter recht doen aan de verschillen tussen lerenden en scholen en ervoor zorgen dat leren steeds persoonlijker, effectiever en efficiënter wordt.

Samen leren vernieuwen.

www.thiememeulenhoff.nl

ISBN 978 90 06 62227 0
Eerste druk, eerste oplage, 2017

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2017

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Deze uitgave is volledig CO₂-neutraal geproduceerd.
Het voor deze uitgave gebruikte papier is voorzien van het FSC®-keurmerk.
Dit betekent dat de bosbouw op een verantwoorde wijze heeft plaatsgevonden.

Ten geleide

De afgelopen jaren zijn de beroepsopleidingen voor Maatschappelijke zorg, Pedagogisch werk en Sociaal werk aangepast aan de ontwikkelingen in de beroepspraktijk. De veranderde eisen aan het beroep en de beroepsuitoefening zijn uitgewerkt in nieuwe kwalificatiedossiers. Deze kwalificatiedossiers, opgebouwd uit kerntaken en werkprocessen, vormen de basis voor de inrichting van de huidige opleidingen binnen Welzijn. De leermiddelen van Traject Welzijn zijn ontwikkeld voor en sluiten aan bij deze kwalificatiedossiers.

De Pedagogisch werker

Pedagogisch werkers werken in de kinderopvang, het onderwijs of in een combinatievorm van beide. De student kan kiezen voor het profiel pedagogisch medewerker kinderopvang, gespecialiseerd medewerker kinderopvang of onderwijsassistent. De doelgroep van de pedagogisch werker is zeer divers, en bestaat onder andere uit:

- kinderen tot twaalf jaar zonder problemen;
- kinderen tot twaalf jaar met een achterstand, een leer- of gedragsprobleem;
- jongeren vanaf twaalf jaar zonder problemen;
- jongeren met gedrags- en opvoedingsproblemen;
- kinderen en jongeren met een verstandelijke, lichamelijke of zintuigelijke beperking.

Het kwalificatiedossier Pedagogisch werk vormt de basis voor de inrichting van de huidige opleidingen voor beroepen in dit domein. Het leermiddelenaanbod voor de opleiding Pedagogisch werk – die deel uitmaakt van Traject Wel-

zijn – is gebaseerd op vier belangrijke uitgangspunten:

- de leermiddelen zijn ontwikkeld vanuit de beroepsuitoefening. Het beroepsonderwijs binnen Traject Welzijn wordt in belangrijke mate bepaald door de aard van de ondersteuningsvragen en door de context waarin de beroepsuitoefening plaatsvindt;
- sterk didactisch concept. De leermiddelen zijn ontwikkeld op basis van leerstijlen en leerervaringen van mbo-studenten. Traject Welzijn houdt rekening met de verschillende leerstijlen van mbo-studenten en verschillende onderwijsstijlen van docenten;
- bij de indeling van de leermiddelen is rekening gehouden met de basisfase en de profielfase;
- er is rekening gehouden met het perspectief van doorstroming tussen mbo-niveau 3 en mbo-niveau 4.

Het didactisch concept van Traject Welzijn gaat nadrukkelijk uit van bovenstaande uitgangspunten, waardoor het vakbekwame leren optimaal wordt ondersteund en mogelijk wordt gemaakt. Traject Welzijn houdt bovendien rekening met de mbo-student door het taalniveau (2F voor de basisfase, 3F voor de profielfase niveau 4) af te stemmen op de doelgroep en door (praktijk-) voorbeelden en (praktijk)opdrachten zo te formuleren dat de mbo-student zich aangesproken voelt. De leermiddelen zijn zo ontwikkeld dat zowel mbo-studenten met een meer theoretische, als mbo-studenten met een meer praktische inslag er gebruik van kunnen maken. Traject Welzijn is inzetbaar binnen elk didactisch model

en biedt de docent de ruimte om zelf invulling te geven aan zijn rol.

Traject Welzijn sluit volledig aan bij actuele opvattingen over flexibiliteit en zelfstandig leren. Dat betekent onder andere dat er gewerkt wordt met uitgaven die ingedeeld zijn in thema's die bestaan uit theorie en de daarbij behorende verwerkingsopdrachten, praktijksituaties en evaluatie middels de studiehulp. Daarnaast komen de beroepsvaardigheden en de houdingsaspecten van de (beginnende) beroepsbeoefenaar expliciet aan de orde. Deze elementen vormen immers een essentieel onderdeel van de beroepsuitoefening.

Theoretische onderbouwing

Het onderdeel 'theorie' voor de basisfase Pedagogisch werk bevat alle basiskennis en achtergrondinformatie die hoort bij de betreffende werkprocessen. De leerstof bevat veel voorbeelden uit de beroepspraktijk.

De theorieboeken voor de profielfase Pedagogisch werk gaan verdiepend in op de verschillende profielen die worden onderscheiden:

P1: Pedagogisch medewerker kinderopvang

P2: Gespecialiseerd pedagogisch medewerker

P3: Onderwijsassistent

Werkboeken

De werkboeken sluiten, dankzij hun thema- en hoofdstukindeling, naadloos aan bij de leerstof en indeling van de theorie. Dit geldt zowel voor de leermiddelen gericht op de basisfase als voor de leermiddelen gericht op de profielfase. Via de werkboeken kunnen de studenten zich de leerstof eigen maken door middel van:

- verwerkingsopdrachten voor de leerstof in de theorie;
- praktijksituaties met opdrachten. De praktijksituaties geven realistische beschrijvingen van de praktijk in de Maatschappelijke zorg. Hierin komen problemen en dilemma's aan de orde waarmee beroepsbeoefenaren te maken krijgen in hun dagelijkse werk en

waarbij van hen verwacht wordt dat ze met een oplossing en aanpak komen;

- het aanleren van beroepsvaardigheden. Het onderdeel 'vaardigheden' biedt opdrachten die zijn gericht op het stapsgewijs aanleren van sociaal-agogische, communicatieve, verzorgende en creatieve vaardigheden;
- thema-opdrachten gericht op integrale verwerking van de afzonderlijke thema's;
- evaluatie met behulp van de studiehulp en reflectie.

Deze onderdelen zijn consequent terug te vinden in het volledige aanbod van Traject Welzijn. De combinatie van deze onderdelen maakt het leren vanuit verschillende invalshoeken mogelijk en kan zowel in een onderwijssituatie als in de beroepspraktijk plaatsvinden.

Wij hopen dat gebruikers, zowel mbo-studenten als docenten, op een plezierige en zinvolle manier met Traject Welzijn kunnen werken. Heeft u vragen of suggesties, dan stellen wij het bijzonder op prijs als u contact met ons opneemt.

Amersfoort, 2017

Redactie en uitgever

Inhoud

Thema 1 De kinderopvang 19

- 1 De pedagogisch medewerker kinderopvang 20**
 - 1.1 Inleiding 21
 - 1.2 Pedagogisch werk door de eeuwen heen 21
 - 1.2.1 500-1800 21
 - 1.2.2 1800-2000 22
 - 1.2.3 De 21^e eeuw 23
 - 1.3 Vormen van kinderopvang 25
 - 1.4 Vormen van opvoedingsondersteuning 28
 - 1.4.1 Piramide van opvoedingsondersteuning 28
 - 1.4.2 Centrum voor Jeugd en Gezin 28
 - 1.4.3 Wijkteam 29
 - 1.4.4 Jeugdgezondheidszorg 29
 - 1.4.5 Zorg- en adviesteam 30
 - 1.4.6 Maatschappelijk Werk 30
 - 1.4.7 Veilig Thuis 30
 - 1.4.8 Raad voor de Kinderbescherming 31
 - 1.5 Ondersteuning bij ontwikkelingsachterstanden en beperkingen 31
 - 1.5.1 Reguliere opvang 31
 - 1.5.2 Geïntegreerde opvang 32
 - 1.5.3 Doelgroepenopvang 32
 - 1.5.4 Gespecialiseerde opvang 33
 - 1.5.5 Externe organisaties 34
 - 1.6 Belangenorganisaties 34
 - 1.7 Doelgroepen 35
 - 1.7.1 Ontwikkelingsfasen 35
 - 1.7.2 Ontwikkelingstaken 36
 - 1.7.3 Meervoudige intelligentie 40
 - 1.7.4 Anderstalige en tweetalige kinderen 41
 - 1.7.5 Diversiteit 43
 - 1.8 Professionele relaties 44
 - 1.9 Regels 46
 - 1.9.1 Vierogenprincipe 47
 - 1.9.2 Beroepskracht-kindratio 48
 - 1.9.3 Meldcode 48
 - 1.10 Werken in een team 49

- 1.10.1 Rollen binnen het team 50
- 1.10.2 De teamcultuur 50
- 1.10.3 De ervaren collega versus de nieuwkomer 51
- 1.10.4 Het begeleiden van stagiaires 51
- 1.10.5 Het mentorschap 52

2 Opvoeden en begeleiden van kinderen 54

- 2.1 Inleiding 55
- 2.2 Visies op opvoeden 55
 - 2.2.1 Eigen visie op opvoeden 55
 - 2.2.2 Visie van bekende pedagogen 56
 - 2.2.3 Pedagogische visie van een team 58
- 2.3 Pedagogisch Kader, doelen en plan 59
 - 2.3.1 Wat hebben kinderen nodig? 60
 - 2.3.2 Wat willen we bereiken? 61
 - 2.3.3 Wat moeten we daarvoor doen? 63
 - 2.3.4 Pedagogisch beleidsplan 68
- 2.4 Doelgericht werken aan de ontwikkeling van het jonge kind 69
 - 2.4.1 Van doel naar activiteit 70
 - 2.4.2 Opbrengstgericht werken 71
- 2.5 Pedagogische begeleiding 77
 - 2.5.1 Affectieve ondersteuning 77
 - 2.5.2 Gedragsregulerende ondersteuning 79
 - 2.5.3 Informatieve ondersteuning 81
- 2.6 21^e-eeuwse vaardigheden 82
 - 2.6.1 Probleem oplossen 84
 - 2.6.2 Creativiteit 85
 - 2.6.3 Sociale en culturele vaardigheden 86
 - 2.6.4 Samenwerken 86
 - 2.6.5 Zelfregulering 87
 - 2.6.6 Kritisch denken 88
 - 2.6.7 Ondernemend zijn 89
 - 2.6.8 Communiceren 90
 - 2.6.9 Digivaardig 91

3 Kinderen met specifieke begeleidingsbehoefte 99

- 3.1 Inleiding 100
- 3.2 Problemen in de ontwikkeling of opvoeding 100
 - 3.2.1 Een passende plek voor elk kind 102
 - 3.2.2 Coördinatie van zorg 102
 - 3.2.3 Signaleren van een probleem 105
 - 3.2.4 Observatie van gedrag 105
- 3.3 Opstellen van een handelingsplan 107
 - 3.3.1 De zes stappen van een handelingsplan 108
 - 3.3.2 Samenwerken met collega's en andere deskundigen 111

- 3.4 Begeleiden van zorgkinderen 111
 - 3.4.1 Begeleiden van kind met een beperking 112
 - 3.4.2 Begeleiden van een kind met een vertraagde ontwikkeling of leerprobleem 113
 - 3.4.3 Begeleiden van kind met een gedragsprobleem 113
- 3.5 Begeleiding in de groep 117
 - 3.5.1 Voorkomen van problemen 117
 - 3.5.2 Begeleiden van interacties 117
 - 3.5.3 Feedback geven 120
 - 3.5.4 Voorbeeldgedrag 123
- 3.6 Methodische interventies 125
 - 3.6.1 Soorten interventies 126
 - 3.6.2 Methodische interventies in de groep 127
- 3.7 Informatieoverdracht 128
 - 3.7.1 Verzamelen van informatie 129
 - 3.7.2 Formuleren en rapporteren 130
 - 3.7.3 Kindvolgsystemen 133
 - 3.7.4 Overdracht van zorgkinderen 134
- 3.8 Samenwerken met ouders 135
 - 3.8.1 Kennismakingsgesprek 135
 - 3.8.2 Adviesgesprek 136
 - 3.8.3 Zorgen met ouders bespreken 138

Begrippen 139

Thema 2 Kinderdagverblijf en peuterspeelzaal 147

4 Opvang voor 0- tot 4-jarigen 148

- 4.1 Inleiding 149
- 4.2 Peuterspeelzaal 149
 - 4.2.1 Programma 150
- 4.3 Kinderdagverblijf 150
 - 4.3.1 Programma 151
 - 4.3.2 Kinderdagverblijf-plus 151
- 4.4 Gastouderopvang 152
 - 4.4.1 Gastouderbureau 152
- 4.5 De doelgroep 152
 - 4.5.1 Baby's 152
 - 4.5.2 Peuters 155
- 4.6 Werken op een peuterspeelzaal 156
 - 4.6.1 De rol van de gespecialiseerd pedagogisch medewerker 157
- 4.7 Werken op een kinderdagverblijf 158
 - 4.7.1 De rol van de gespecialiseerd pedagogisch medewerker 158

5 Organisatie van activiteiten voor 0- tot 4-jarigen 160

- 5.1 Inleiding 161
- 5.2 Jaarprogramma's 161
 - 5.2.1 Jaarprogramma en feesten 161
 - 5.2.2 Jaarprogramma en thema's 162
- 5.3 Dagprogramma's 164
 - 5.3.1 Vaste dagindeling 165
 - 5.3.2 Duidelijke overgangsmomenten 165
 - 5.3.3 Dagritmekaarten 165
- 5.4 Vaste dagelijkse activiteiten op een kinderdagverblijf 166
 - 5.4.1 Brengmoment 166
 - 5.4.2 Eten en drinken 167
 - 5.4.3 Slapen 168
 - 5.4.4 Ophalen 169
- 5.5 Vaste dagelijkse activiteiten op peuterspeelzaal en peutergroep 170
 - 5.5.1 Inloop 170
 - 5.5.2 Vrije spel 171
 - 5.5.3 Opruimen 171
 - 5.5.4 Eten en drinken 171
 - 5.5.5 Buitenspelen 172
 - 5.5.6 Ophalen en afsluiten 172
- 5.6 Doelgerichte activiteiten 173
 - 5.6.1 Ervaringen opdoen 173
 - 5.6.2 Ervaringen benoemen 173
 - 5.6.3 Activiteiten en ontwikkelingsgebieden 173
 - 5.6.4 Grote groep of kleine groep? 175
- 5.7 Ontwikkelingsgericht werken 175
- 5.8 Ontwikkelingsstimuleringsprogramma's 177
 - 5.8.1 Piramide 178
 - 5.8.2 Kaleidoscoop 179
 - 5.8.3 Startblokken (en basisontwikkeling) 180
- 5.9 Vrije activiteiten 181
- 5.10 Methodisch werken bij activiteiten 182
- 5.11 Groepsruimte en hoeken 184
 - 5.11.1 Groepsruimte en hoeken 184
 - 5.11.2 Boekenhoek 185
 - 5.11.3 Bouwhoek 187
 - 5.11.4 Huishoek 187
 - 5.11.5 Buitenruimte 188

6 Het uitvoeren van activiteiten voor 0-4-jarigen 191

- 6.1 Inleiding 192
- 6.2 Motorische activiteiten 192
 - 6.2.1 Geef vertrouwen in eigen kunnen 192
 - 6.2.2 Fysieke veiligheid 193

6.2.3	Observeren	193
6.3	Reken- en wiskundeactiviteiten	193
6.3.1	Rekenkundige begrippen en getalinzicht	194
6.3.2	Ruimtelijke oriëntatie en meten	194
6.4	Taalactiviteiten	195
6.4.1	Taalstimulerende interactie	195
6.4.2	Taalactiviteiten in de kleine kring	197
6.4.3	Interacties tussen kinderen bevorderen	197
6.4.4	Lezen en voorlezen	197
6.4.5	Een verhaal vertellen	199
6.5	Sociaal-emotionele activiteiten	201
6.5.1	Kringritueel	201
6.6	Digitale activiteiten	203
6.6.1	Apps voor kinderen	203
6.6.2	Digitale prentenboeken	203
6.6.3	Digitaal is vaak interactief	204
6.6.4	Klein scherm of groot scherm	205
6.7	Beeldende activiteiten	205
6.7.1	Ontdekkend bezig zijn	205
6.7.2	Met je lijf	205
6.7.3	Spelverhaal gebruiken	205
6.7.4	Eigen creativiteit	206
6.8	Muziekactiviteiten	206
6.8.1	Muziek met baby's	206
6.8.2	Zingen	206
6.8.3	Zelf muziek maken	207
6.8.4	Muziek- en luisterspelletjes	207
6.8.5	Dans en beweging	207
7	Huishoudelijke en verzorgende taken bij 0- tot 4-jarigen	209
7.1	Inleiding	210
7.2	Voeding in de kinderopvang	210
7.2.1	Eetmomenten	210
7.2.2	Voedingsritme van een baby	211
7.2.3	Flesvoeding bereiden	211
7.2.4	Borstvoeding	212
7.2.5	Hoe geef je de fles?	212
7.2.6	Flesjes en spenen schoonmaken	213
7.2.7	Spenen	213
7.2.8	Eerste hapjes	214
7.2.9	Voeden met een lepeltje	214
7.2.10	Peuters en voeding	214
7.3	Sanitaire ruimten	216
7.3.1	Verschoonmomenten	217
7.3.2	De inrichting	217

7.3.3	Aankleedtafel	218
7.3.4	Hygiëne	218
7.3.5	Soorten luiers	219
7.3.6	Zindelijkheidstraining	220
7.4	Slapen op het kinderdagverblijf	221
7.4.1	Kinderen naar bed brengen	221
7.4.2	Veiligheidseisen voor de slaapruimte	222
7.4.3	Toezicht in de slaapruimten	223
7.4.4	Soorten bedden	223
7.4.5	Veiligheidseisen voor bedden	224
7.4.6	Matrassen	225
7.4.7	Opmaken van een bed	225
7.5	Zieke kinderen	227
7.5.1	Koorts	227
7.5.2	Kinderziekten	228
7.5.3	EHBO	228
7.6	Hygiënisch werken	228
7.6.1	Micro-organismen	229
7.6.2	Bedrijfshygiëne	229
7.6.3	Voedingsmiddelen en hygiëne	230
7.6.4	Lunch	232
7.6.5	Tienuurtje en fruithapje	233
7.6.6	Flesvoeding	233
7.6.7	Moedermelk	236
7.6.8	Hygiënisch werken waarborgen	236
7.7	Afwassen met de hand of in de vaatwasser	237
7.8	Wassen van textiel	237
7.8.1	Gebruik wasmachine en wasdroger	238
7.9	Opruimen en schoonmaken	239
7.9.1	De binnenruimte opruimen	239
7.9.2	De buitenruimte opruimen	239
7.9.3	Schoonmaken	240
7.10	Afvoeren van afval	241
7.11	De rol van de GGD	242
7.12	Risico-inventarisatie veiligheid en gezondheid	243

Bijlage 1 Voorbeeld checklist hygiënisch werken op het kinderdagverblijf 245

Bijlage 2 Fragment uit de risico-inventarisatie veiligheid (RIV) 249

Begrippen 251

Thema 3 Buitenschoolse opvang (bso) 255

8 Opvang voor 4- tot 12-jarigen 256

- 8.1 Inleiding 257
- 8.2 Bso 257
 - 8.2.1 Programma 257
 - 8.2.2 Thema-bso 258
- 8.3 De doelgroep 259
 - 8.3.1 Kleuters 259
 - 8.3.2 Jonge schoolkinderen 260
 - 8.3.3 Oudere schoolkinderen 263
- 8.4 Werken op een bso 264
 - 8.4.1 Rol van de gespecialiseerd pedagogisch medewerker 264

9 Organisatie van activiteiten voor 4- tot 12-jarigen 266

- 9.1 Inleiding 267
- 9.2 Programmastructuur op de bso 267
 - 9.2.1 Vrije en doelgerichte activiteiten 268
 - 9.2.2 Thema's en jaarplanning 269
- 9.3 Vakantieprogramma's op de bso 269
 - 9.3.1 Activiteiten binnen het budget 270
 - 9.3.2 Vervoer 270
 - 9.3.3 Algemene vakantieactiviteitenprogramma's 271
 - 9.3.4 Bekendmaken van vakantieprogramma 271
- 9.4 Inspraak van kinderen bij activiteitenprogramma 271
 - 9.4.1 Belang van inspraak 272
 - 9.4.2 Speelse werkvormen voor inspraak 272
- 9.5 Vaste dagelijkse activiteiten 273
 - 9.5.1 Halen uit school 273
 - 9.5.2 Binnenkomst 274
 - 9.5.3 Eten en drinken 274
 - 9.5.4 Afsluiting van de dag 274
- 9.6 Organisatie van activiteiten 275
 - 9.6.1 Voorbereiding van activiteiten 275
 - 9.6.2 Gevarieerd activiteitenaanbod 276
- 9.7 Vrije activiteiten 276
 - 9.7.1 Vrije tijd en verveling 278
 - 9.7.2 Zinnvolle vrijetijdsbesteding 278
 - 9.7.3 Actieve en passieve bezigheden 278
 - 9.7.4 Zelf een plan maken 279
- 9.8 Doelgerichte activiteiten 279
 - 9.8.1 Activiteitenplan in de bso 280
- 9.9 Hobby's en hobbyontwikkeling 280
 - 9.9.1 Hobbyontwikkeling 281
 - 9.9.2 Welke hobby's zijn er zoal? 282

9.10	Inrichting van de buitenschoolse opvang	282
9.10.1	Ontmoetingsruimte	283
9.10.2	Crea-ruimte	285
9.10.3	Ruimte voor expressieve activiteiten	285
9.10.4	Ruimte voor bouw- en techniekactiviteiten	286
9.10.5	Buitenruimte bso	286
10	Het uitvoeren van activiteiten voor 4- tot 12-jarigen	288
10.1	Inleiding	289
10.2	Buiten spelen	289
10.2.1	Leerervaringen	290
10.2.2	Emotionele veiligheid waarborgen	290
10.2.3	Grenzen van het terrein	290
10.3	Vrije media-activiteiten	290
10.3.1	Tips voor computergebruik	291
10.3.2	Tips voor televisiegebruik	292
10.3.3	Tips voor smartphonegebruik	292
10.4	Sociale activiteiten	292
10.4.1	Spelletjesaanbod op de bso	292
10.5	Bewegingsactiviteiten	293
10.5.1	Rekening houden met de leeftijd	293
10.5.2	Spelvormen	294
10.5.4	De begeleiding van spelvormen	296
10.5.5	Bewegingsvormen oefenen met speelmaterialen en -toestellen	296
10.6	Educatieve activiteiten	297
10.6.1	Kwartetspel	297
10.6.2	Ganzenbord	297
10.6.3	Legpuzzel	298
10.6.4	Memory	298
10.6.5	Quiz	298
10.7	Natuuractiviteiten	299
10.7.1	Eropuit trekken in de natuur	299
10.7.2	Zelf planten of zaaien en oogsten	300
10.7.3	Herbarium maken	301
10.8	Creatieve activiteiten	302
10.8.1	Kijken	302
10.8.2	Fantasie	302
10.8.3	Inspiratie	302
10.8.4	Uitbeelden	303
10.8.5	Beeldaspecten	303
10.8.6	Materialen	307
10.8.7	Technieken	309
10.8.8	Samen evalueren	310
10.8.9	Werken tentoonstellen	311
10.9	Techniekactiviteiten	311

10.9.1	Techniekhoeke	312
10.9.2	Voorbeelden van techniekactiviteiten	312
10.9.3	Veilig werken met techniek	313
10.10	Drama-activiteiten	313
10.10.1	Speloefeningen	314
10.10.2	Rollenspelen	315
10.10.3	Activiteit met optreden	316
10.10.4	Begeleiding van drama-activiteiten	317
10.10.5	Materialen voor drama-activiteiten	318
10.11	Muziekactiviteiten	318
10.11.1	Muzikale oriëntatie	319
10.11.2	Samen muziek maken	320
10.11.3	Activiteiten met muziek en bewegen	321
10.12	Digitale activiteiten	323
10.12.1	Programmeren, websites en games maken	323
10.13	Voorlezen	324
10.13.1	Voorleesvarianten	325
10.13.2	Voorlezen voorbereiden	326
10.13.3	Organisatie van het voorlezen	327
10.13.4	Het voorlezen zelf	327
10.13.5	Verhalen vertellen	328
10.14	Kookactiviteiten	328
10.14.1	Veiligheid en hygiëne	329
10.14.2	Cursus of workshop koken	329
10.14.3	Kinderkookcafé	330
11	Huishoudelijke en verzorgende taken bij 4- tot 12-jarigen	331
11.1	Inleiding	332
11.2	Voeding op de bso	332
11.2.1	Zelfstandigheid bevorderen	332
11.2.2	Gezonde voeding	333
11.2.3	Eetmomenten	335
11.2.4	Fruit eten op de bso	335
11.2.5	Voeding op de sport bso	336
11.3	Sanitaire ruimten	337
11.3.1	Naar het toilet gaan	337
11.4	Persoonlijke verzorging	339
11.4.1	Praten over persoonlijke verzorging	339
11.4.2	Discreet met lichaamscontact	340
11.4.3	Vierogenprincipe bij de bso?	341
11.4.4	Seksualiteit	341
11.4.5	Seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen kinderen	341
11.4.6	Seksueel overschrijdend gedrag tussen pedagogisch medewerker en kind	342
11.5	Zieke kinderen	342
11.5.1	Gebruik van medicijnen op de bso	343

11.5.2	Hoest- en niesdiscipline	344
11.6	Hygiënisch en veilig werken	345
11.6.1	Hygiëncode	345
11.6.2	Veiligheid van keukenapparatuur	345
11.7	Wassen van textiel	346
11.7.1	Een vlekje in de kleding	346
11.8	Opruimen en schoonmaken	347
11.8.1	Microvezeldoekjes	347
11.8.2	Speelgoed schoonmaken	348
11.8.3	Binnenruimte opruimen	348
11.8.4	Buitenruimte opruimen	348
11.9	Veiligheid	349

Bijlage 1 Voorbeeld checklist hygiënisch werken 352

Bijlage 2 Fragment uit de 'Jaarlijkse actielijst veiligheid en gezondheid' 355

Begrippen 357

Register 359

Illustratieverantwoording 366

Thema 4 tot en met 7 vind je in deel B.

1

De kinderopvang

Kern

In de kinderopvang is geen dag hetzelfde. Het enige dat niet verandert, is dat je werkt met kinderen. Dat is hartstikke leuk, maar het betekent ook dat je goed moet weten welke regels er op dit moment gelden. Dat je veel moet weten van het opvoeden en begeleiden van kinderen. En dat je weet hoe je om moet gaan met kinderen die een achterstand of probleem hebben.

Pedagogisch werk

Om een goed beeld te krijgen van het werkveld is het belangrijk – en bovendien zeer interessant en leuk – om ook een beeld te hebben van de geschiedenis van pedagogisch werk. Voor jou betekent dat kinderopvang, opvoedingsondersteuning en gespecialiseerde opvang. Als je weet waar 'het' vandaan komt, kun je daaruit lessen leren voor je werk nu en in de toekomst. Daarbij is uiteraard ook een goed beeld nodig van verschillende vormen en doelgroepen. Er is tegenwoordig veel aandacht voor kwaliteitseisen in de kinderopvang. De wetgeving op dat gebied wordt voortdurend aangescherpt.

Opvoeden en begeleiden van kinderen

Wie met kinderen werkt, heeft een visie nodig op opvoeden. Een team in de kinderopvang heeft één gezamenlijke visie als richtlijn voor het pedagogisch en didactisch handelen van alle medewerkers. Organisaties in de kinderopvang werken daarbij vanuit pedagogische basisdoelen.

Specifieke begeleidingsbehoefte

De opvoeding, ontwikkeling en het leren van kinderen gaan niet altijd vanzelf. Het is een van jouw taken om inzicht te krijgen hoe dit verloopt. Door goed te observeren kom je erachter als er iets aan de hand is. Samen met ouders en collega's maak je afspraken over een gestructureerde aanpak als er een probleem is. Bij de begeleiding van een zorgkind werk je met een handelingsplan. Dit maakt transparant wie wat doet en welke afspraken er zijn.

In de begeleiding van zorgkinderen maak je een onderscheid tussen kinderen met een fysieke beperking, een vertraagde ontwikkeling of leerprobleem en kinderen met een gedragsprobleem. Je stemt je aanpak daarop af.

In de begeleiding van kinderen is een goed contact met ouders van groot belang. Dat geldt zeker voor kinderen die speciale aandacht en zorg nodig hebben. Een gespecialiseerd pedagogisch medewerker wisselt voortdurend informatie uit met ouders, collega's, externe deskundigen.

Om de ontwikkeling van kinderen in kaart te brengen maken organisaties gebruik van een kindvolgsysteem om te beoordelen of je wel de juiste begeleiding geeft.

1 De pedagogisch medewerker kinderopvang

Sonja de Vries werkte van 1927 tot 1937 als kinderpedagogisch medewerker bij de kinderbewaarplaats aan de Hugo de Grootstraat in Amsterdam gewerkt. Zij vertelt:

‘De moeders brachten hun kinderen in een soort wachtkamer. Daar zat de directrice en die inde het geld. En daar gingen wij de kinderen ook halen. De moeders kwamen nooit binnen. Als ze de kinderen afhaalden, werden deze bij de poort aan de moeders overhandigd. Wanneer de kinderen binnenkwamen gingen in ieder geval de baby’s in bad en kregen ze kleren aan van de crèche. De kleuters en peuters gingen twee keer in de week in bad en kregen roodgeblokte kieltsjes aan. De baby’s kregen tot de luiers aan toe alles van de crèche aan. Sommige kinderen hadden vieze oude kleren aan en dan was het ook wel nodig om ze te wassen. Daarna kregen ze pap en ’s middags om twaalf uur kregen ze warm eten. Een schep op het bord. Van die blauwe emailen bordjes. En om vier uur ’s middags kregen ze weer een boterham. Tussendoor werd er geslapen. De baby’s lagen het grootste gedeelte van de tijd in hun wiegjes. In je eentje voor 21 baby’s zorgen is veel werk. Ik probeerde ze wel liefde en aandacht te geven maar door het gebrek aan tijd schoot dat er vaak bij in. De oudere kinderen las je voor, ze speelden buiten in de zandbak of op de waranda. De toenmalige directrice speelde ook wel eens piano.’

Tekst: Anja Vink

Bron: www.npogeschiedenis.nl

1.1 Inleiding

Het werk in een kinderopvangorganisatie is dynamisch. Geen dag is hetzelfde. Je krijgt met heel veel mensen te maken: leidinggevend, teamgenoten, kinderen, ouders van kinderen, opa's en oma's. Al die mensen zijn verschillend. Voor jou is het de uitdaging om je gedrag aan te passen aan al die verschillende mensen en situaties. Je krijgt ook te maken met wetten die geregeld veranderen. Regelmatig komen er nieuwe protocollen die jij moet uitvoeren. Soms verandert het team. Vaak verzinnen jullie samen nieuwe thema's of activiteiten. En ga zo maar door. Ben jij klaar voor de kinderopvang?

Dit hoofdstuk behandelt de volgende onderwerpen:

- pedagogisch werk door de eeuwen heen;
- organisaties;
- doelgroepen;
- professionele relaties;
- regels;
- werken in een team.

1.2 Pedagogisch werk door de eeuwen heen

Opvang van kinderen bestaat al sinds het begin van de middeleeuwen. Alleen leek het vroeger meer op de huidige gastouderopvang, maar dan zonder al die regels. Hoe meer je weet over de geschiedenis van het pedagogisch werk, des te beter begrijp je de werkwijze van nu. Je kunt er veel van leren en ideeën opdoen.

1.2.1 500-1800

Lange tijd is de opvang en opvoeding van kinderen in handen geweest van het gezin, de familie, vrienden en kennissen. Ouders of alleenstaande moeders die niet voor hun kinderen konden zorgen, waren aangewezen op hulp van

de omgeving of op de liefdadigheid van (rijke) burgers en geestelijken.

In de middeleeuwen (500-1500) speelde de rooms-katholieke kerk een belangrijke rol. Priesters, paters en nonnen zorgden bijvoorbeeld voor onderdak en verzorging van weeskinderen. Een **weeskind** is een kind zonder ouders. Weeskinderen kregen ook scholing in kloosters of internaten.

Vanaf 1600 betaalden ook steeds vaker rijke burgers het welzijnswerk. Het ging daarbij niet alleen om het geven van directe zorg en hulp, maar ook om opvoeding. De rijken haalden zelf pedagogisch werkers in huis om de verzorging en opvoeding van hun kinderen op zich te nemen. Kindermeisjes en gouvernantes waren twee typische pedagogische beroepen uit die tijd. Het was de taak van het kindermeisje om voor kleine kinderen te zorgen. Een gouvernante zorgde voor de oudere kinderen, waarbij ze vaak ook les gaf. Tot ver in de 20^e eeuw kwam je bij welgestelde families gouvernantes tegen. Het kindermeisje kom je zelfs vandaag de dag nog tegen als 'nanny'. Een **nanny** is een gespecialiseerd pedagogisch medewerker aan huis.

Figuur 1.1 De nanny is weer helemaal 'in'!

Keuzedeel 'Gekwalificeerd nanny'

Wist je dat er vanaf 2016 ook een keuzedeel 'Gekwalificeerd nanny' bestaat? Dit keuzedeel is gekoppeld aan jouw opleiding tot 'Gespecialiseerd pedagogisch medewerker'. Volgens de overheid is de vraag naar nanny-opvang de afgelopen jaren gegroeid. Een nanny werkt, net als vroeger, zelfstandig in een gezin. Daar verzorgt ze kinderen. Ze helpt ook bij de ontwikkeling en de opvoeding.

1.2.2 1800-2000

Vanaf 1800 speelde het begrip *volksopvoeding* een belangrijke rol in de pedagogische visie. Volksopvoeding moest ervoor zorgen dat iedereen zich gedroeg volgens de geldende waarden en normen. Werken en jezelf goed gedragen waren daarbij het ideaal.

Het was de tijd van de industriële revolutie. Steeds meer mensen trokken in die periode van het platteland naar de stad. Daar gingen ze werken in fabrieken. Veel gezinnen waren zo arm dat niet alleen mannen, maar ook vrouwen en zelfs kinderen moesten werken. Om kinderarbeid tegen te gaan, regelde de overheid kinderopvang. Rond 1900 sprak je dan van kinderbewaarscholen of kinderbewaarplaatsen. Uit deze vorm van opvang ontstond later (1920) de kleuterschool. Sinds de Wet op het basisonderwijs

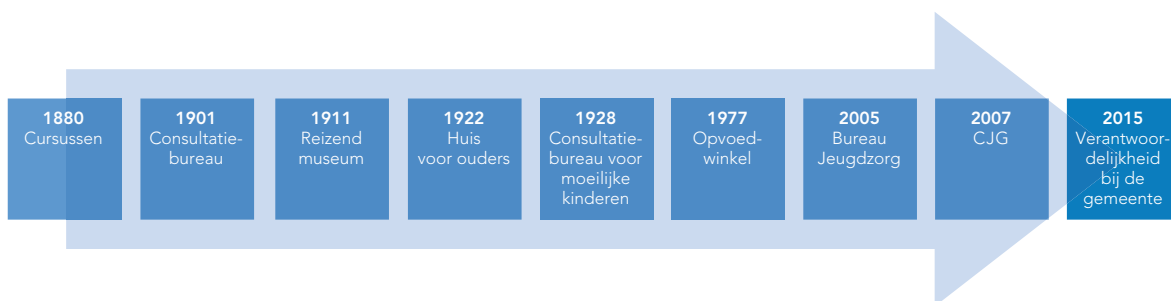
Figuur 1.2 Bewaarschool anno 1914

(1985) is dat groep 1 en 2 van de basisschool. Op kleuterscholen ging het niet meer zozeer om opvang, maar om onderwijs. Vrouwen bleven in die tijd meestal thuis om te zorgen voor de kinderen. Als er opvang nodig was, regelden ze dat met burens of familieleden.

Ouderondersteuning

Rond 1900 werden ook voor het eerst initiatieven ontwikkeld om ouders te begeleiden bij de opvoeding van hun kinderen. Aletta Jacobs organiseerde in 1880 cursussen over de verzorging van baby's. In 1901 werd het eerste consultatiebureau geopend.

Maria Sandberg bepleitte in die jaren de oprichting van moederscholen. Die kwamen er overigens niet. De gangbare mening was nog steeds dat ouders dit 'van nature' zouden moeten kunnen. Sandberg kreeg het wel voor elkaar dat er een reizend museum voor ouders en opvoeders, oudercursussen, een vereniging (tot

Figuur 1.3 De ontwikkeling van opvoedingsondersteuning

bevordering van het onderwijs in kinderverzorging en opvoeding) en een tijdschrift (voor kinderverzorging en opvoeding) kwamen.

In 1922 kwam er een 'Huis voor ouders'. Die organisatie verstreekte vooral informatie over verzorging en opvoeding. In 1928 werd het eerste consultatiebureau voor moeilijke kinderen opgericht. Pedagogiek en jeugdgezondheidszorg werden in die jaren nog gezien als twee werelden. Pas in de jaren zeventig van de vorige eeuw werden beide terreinen steeds meer geïntegreerd. Toen kwamen er opvoedwinkels en pedagogische bureaus van de kruisvereniging.

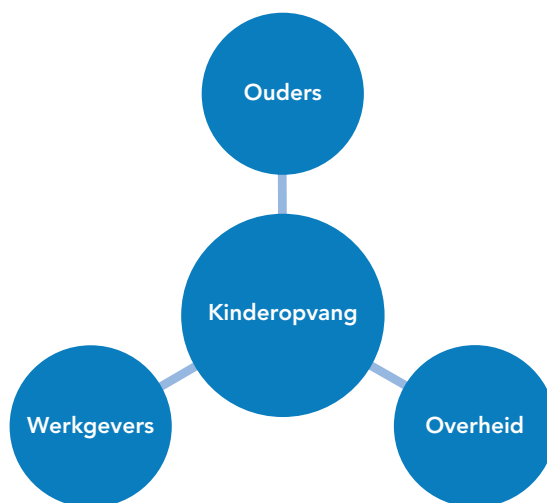
Bedrijfscrèches

Het duurt tot de jaren zestig van de vorige eeuw voor er weer georganiseerde kinderopvang komt. In die periode gaan steeds meer vrouwen buitenshuis werken. De kinderopvang begint dan ook met bedrijfscrèches. Omdat het aantal werkende vrouwen blijft toenemen, komen er ook meer andere vormen van opvang.

Vanaf de jaren zeventig ontstaan eerst peuterspeelzalen en iets later kinderdagverblijven. Bij beide speelde de overheid een belangrijke rol, vooral ook op het terrein van financiering. De overheid vindt het zo belangrijk dat vrouwen de kans krijgen om te gaan werken, dat ze in die jaren een stimuleringsbeleid voert. Dat beleid is erop gericht het aantal peuterspeelzalen en kinderdagverblijven te laten groeien.

Een *peuterspeelzaal* was, en is nog steeds, bedoeld voor kinderen van 2 tot 4 jaar. Ze gaan daar meestal één of twee dagdelen per week naar toe. De activiteiten zijn vooral gericht op het (leren) spelen in een groep en het stimuleren van de ontwikkeling. Op een peuterspeelzaal werken gespecialiseerd pedagogisch medewerkers vaak samen met vrijwilligers en soms ook met ouders. Een *kinderdagverblijf* is voor kinderen van 0 tot 4 jaar. Daar kunnen dus ook baby's worden opgevangen. Vrijwel alle kinderdagverblijven zijn open van 's ochtends tot vroeg in de avond. En dat vijf dagen per week. Ook daarin verschilt een kinderdagverblijf van een peuterspeelzaal. De acti-

viteiten draaien, meer nog dan op een peuterspeelzaal, om opvoeding en ontwikkeling.

Figuur 1.4 Vanaf 1990 is er sprake van een tripartiet systeem. Kinderopvang wordt gedragen door drie partijen: ouders, overheid en werkgevers

1.2.3 De 21^e eeuw

In 2003 wordt in de wet vastgelegd dat opvoedingsondersteuning een van de taken van de jeugdgezondheidszorg is. Pedagogiek en Jeugdzorg worden daarmee formeel geïntegreerd. Dat leidde in 2005 tot het Bureau jeugdzorg, dat op provinciaal niveau de toegangspoort tot alle instanties voor opvoedingsondersteuning werd.

In 2007 werd het eerste Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) geopend. Het CJG ging op gemeentelijk niveau gezinnen ondersteunen die vragen hadden over opvoeden en oproeien. Sinds 2015 zijn gemeenten volledig verantwoordelijk voor opvoedingsondersteuning. Sommige gemeenten organiseren dat nog steeds via een CJG. Andere gemeenten hebben sociale (wijk) teams, jeugdteams of websites met complete zorg- en opvoedinformatie.

Bezuinigen op kinderopvang

Rond 2000 ging de overheid steeds meer bezuinigen op kinderopvang. Daardoor werd een

steeds hogere bijdrage van ouders noodzakelijk. In die periode zat Nederland ook nog eens in een economische crisis. De werkloosheid steeg en de vraag naar kinderopvang nam mede daardoor af.

In 2016 heeft de overheid voor het eerst weer extra geld vrijgemaakt voor het pedagogisch werk. Voor jouw kansen op de arbeidsmarkt is dit gunstig. De komende jaren wordt een groei in werkgelegenheid voor gespecialiseerd pedagogisch medewerkers verwacht.

Aantal banen kinderopvang stijgt met 7000

(september 2015)

Prognoses werkgelegenheid positief

(augustus 2016)

Bron: KinderopvangTotaal

Harmonisatie

In de 21^e eeuw neemt de landelijke overheid aan de ene kant meer afstand. De verantwoordelijkheid voor opvang komt weer meer te liggen bij de kinderopvangorganisaties zelf, bij de gemeente en bij de burgers. Aan de andere kant stuurt de regering wel op de kwaliteit van de opvang. Daarbij speelt de Wet OKE (Wet Ontwikkelingskansen door Kwaliteit en Educatie) een belangrijke rol. Deze wet heeft geleid tot de **Harmonisatie kinderopvang-peuterspeelzaal-werk**. Dat houdt een gelijkschakeling in van de regels voor kinderdagverblijven en peuterspeelzalen.

De gelijkschakeling zie je terug in:

- het vierogenprincipe;
- de beroepskracht-kindratio;
- het pedagogisch beleidsplan;
- scholing van medewerkers op ontwikkelingsachterstanden.

Professionalisering

Vroeger mocht iedereen zich bezighouden met kinderopvang. Je leerde het werk in de praktijk. Duidelijke eisen ontbraken. Een opleiding was er ook niet. Pas in 1899 werd in Amsterdam de eerste school voor sociale arbeid opgericht. Je begrijpt waarschijnlijk wel dat met de steeds strenger wordende kwaliteitseisen een goede opleiding en voortdurende bijscholing noodzakelijk zijn. Je bent professioneel als je over de juiste kennis en vaardigheden beschikt. Dat houdt dus ook in dat je na je opleiding je deskundigheid op peil houdt.

Adviezen

De Sociaal Economische Raad (SER) adviseert de minister meer te investeren in kinderopvang. Als het aan de SER ligt, wordt er de komende periode meer geïnvesteerd in voorzieningen voor jonge kinderen. Allereerst in stimuleringsprogramma's zoals VVE, maar ook in een betere toegankelijkheid van de voorzieningen, een aanbod voor alle kinderen, minder versnippering van het aanbod, betere beroepsopleiding en continue professionalisering van beroepskrachten.

Bron: KinderopvangTotaal

IKC

Door de eeuwen heen zie je dat er een verschil is tussen kinderopvang en onderwijs. Tot nu toe! Er is namelijk een ontwikkeling richting brede scholen en IKC gaande. Met een *brede school* bedoelen we verschillende voorzieningen gericht op kinderen en jongeren die samenwerken, bij voorkeur in één gebouw, met de school als middelpunt.

Een *IKC* is een Integraal kindcentrum. Dat is een organisatie waar opvoeding, opvang, onderwijs, ontspanning en ontwikkeling worden aangebo-

den. Bij een IKC gebeurt dat vanuit dezelfde pedagogische visie, binnen één organisatie en met één team. Je komt in dat verband ook wel de term *kindcentra 2020* tegen.

Kindcentra 2020

Het kan beter voor kinderen en voor ouders, voor de samenleving van nu en de samenleving van de toekomst. Vanuit het belang van een optimale ontwikkeling van kinderen – de burgers van de toekomst – streven partijen naar integrale voorzieningen voor alle kinderen (en hun ouders) van 0 tot en met 12 jaar: Kindcentra 2020.

Eén visie

In dit kindcentrum wordt gewerkt volgens één pedagogische visie op ontwikkeling en educatie. Kinderen worden in staat gesteld om hun talenten optimaal te ontwikkelen; doorlopende ontwikkelingslijnen, dagarrangementen en kind nabij zorg zijn

inherent aan deze voorziening. Organisaties uit kinderopvang, peuterspeelzalen en onderwijs kunnen, op gelijkwaardige basis, opgaan in deze Kindcentra 2020 en één nieuwe organisatie vormen.

Intensief

Kindcentra 2020 zijn 'communities', waarin intensief wordt samengewerkt met (jeugd) zorg en welzijn. Pedagogische professionals in deze Kindcentra 2020 werken vanuit het belang van de kinderen, met kennis vanuit verschillende disciplines.

Bron: www.kindcentra2020.nl

Zelfs in gemeenten die (nog) niet overgaan tot integrale kindcentra zie je steeds vaker goede en gelijkwaardige samenwerking tussen basisscholen en voorschoolse voorzieningen. In zo'n opzet moet je als gespecialiseerd pedagogisch medewerker kunnen functioneren in twee werkvelden: kinderopvang en onderwijs. Je spreekt wel van een **combifunctionaris**.

1.3 Vormen van kinderopvang

Jij hebt gekozen voor de opleiding pedagogisch medewerker kinderopvang. Met **kinderopvang** bedoelen we verschillende vormen van opvang onder professionele begeleiding voor kinderen van 0 tot 12 jaar in de tijd dat hun ouders/verzorgers werken of studeren.

Bij alle vormen van kinderopvang mag je ook de term **kindcentrum** gebruiken. Niet alle vormen die we behandelen vallen onder de Wet Kinderopvang, maar we behandelen ze wel omdat jij er aan het werk zou kunnen. Denk aan een:

- kinderdagverblijf;
- gastouderopvang;
- buitenschoolse opvang;
- tussenschoolse opvang;
- brede school;

Deze uitgave Gespecialiseerd pedagogisch medewerker PW maakt deel uit van de serie Traject Welzijn. De theorie van deze uitgave sluit volledig aan bij onderstaande werkprocessen uit het kwalificatiedossier Pedagogisch werk.

P2-K1-W1 Voert gesprekken met de ouders/vervangende opvoeders en het kind
P2-K1-W2 Stelt een (gespecialiseerd) activiteitenprogramma op
P2-K1-W3 Ontwikkel (mede) een begeleidingsplan
P2-K1-W4 Biedt (gespecialiseerde) opvang
P2-K1-W5 Biedt persoonlijke verzorging
P2-K1-W6 Draagt zorg voor huishoudelijke werkzaamheden
P2-K1-W7 Biedt (specifieke) ontwikkelingsgerichte activiteiten aan
P2-K2-W1 Voert coördinerende taken uit
P2-K2-W2 Bouwt en onderhoudt een netwerk
P2-K2-W3 Voert beleidsondersteunende taken uit
P2-K2-W4 Voert beheertaken uit

De leermiddelen uit de serie Traject Welzijn zijn bestemd voor de opleidingen Pedagogisch werk, Maatschappelijke zorg en Sociaal werk. Door de thematische opbouw is Traject Welzijn geschikt voor alle onderwijsvormen en alle leerwegen, past daarnaast in verkorte trajecten en sluit aan bij elke leerstijl. De leerstof is opgebouwd uit: theorie, praktijksituaties en beroepsvaardigheden. Je kunt starten vanuit de theorie of vanuit een (gesimuleerde) praktijksituatie. Wat voor jou het beste werkt.

De **theorie** bevat alle basiskennis en achtergrondinformatie bij het betreffende werkproces en bevat veel voorbeelden uit de beroepspraktijk. De verwerkingsopdrachten sluiten aan bij de leerstof in de theorie.

De **praktijksituaties** zijn realistische beschrijvingen van situaties uit de beroepspraktijk, inclusief opdrachten gekoppeld aan houdingsaspecten, vaardigheden en kenniselementen.

De **beroepsvaardigheden** bevatten opdrachten voor het stapsgewijs aanleren van sociaal-agogische, communicatieve, verzorgende en creatieve vaardigheden.

Het complete aanbod van Traject Welzijn bestaat uit:

- theorieboeken met een heldere en gestructureerde uitleg over de benodigde vakkennis, verduidelijkt met veel praktijkvoorbeelden;
- werkboeken met verwerkingsopdrachten, toepassingsopdrachten en evaluatie- /reflectieopdrachten;
- digitale omgeving met ondersteunend materiaal voor zowel student als docent.

Wil je weten welke materialen er nog meer beschikbaar zijn bij Traject Welzijn?

Kijk dan op www.thiememeulenhoff.nl/trajectwelzijn.

Auteurs:

M. Baseler
J. de Bas
A. van Beurden
I.M. de Jonge
R.F.M. van Midde
A.C. Verhoef

Onder redactie van:

M.H.A.J. Gloudemans
R.F.M. van Midde

9 789006 622270